

پایداری بر دوستی آل محمد (ص)

شهر قم اگرچه پیشینه‌ای باستانی ندارد و در روزگاران دور قصبه‌ای بیش نبوده، آنگونه که حتی در تاریخ فتوحات مسلمین نیز به آن اشاره‌ای نرفته است

شهر قم اگرچه پیشینه‌ای باستانی ندارد و در روزگاران دور قصبه‌ای بیش نبوده، آنگونه که حتی در تاریخ فتوحات مسلمین نیز به آن اشاره‌ای نرفته است اما به مانند شهرهای دیگری چون نجف و کربلا در روزگار مسلمانی‌شان و با گوهرهایی که در تاریخ نه چندان دور شیعه درون خود به امانت گرفتند اکنون دیگر آن‌چنان که در لسان معصوم نیز رفته است دری است از درهای بهشت. مدفن پاک کریمه اهل‌بیت (س) در شهر قم اکنون جدای از اینکه خیل زوارعاشق آل‌الله را به آنجا می‌کشاند از طرف دیگر باعث وجودی شده است برای تحقق آنچه پیش‌تر شیعه در کلام امامان خویش درباره مهد دانش شیعی شدن قم شنیده بود. و اینها همه به برکت کریمانه حضور بانویی است که پدر و برادر و برادرزاده معصومش گواهی داده‌اند که مینوی خداوند بر زیارت‌کننده‌اش واجب است. این جستار درنگی است در زندگی کوتاه اما بلند حضرت فاطمه معصومه (س) به مناسبت سالروز میلاد این بانو. مورخان درباره تاسیس شهر قم با کمترین اختلاف اعتقاد دارند که حضور گروهی از اشعریان شیعی مقیم کوفه که از ظلم حجاج بن یوسف به تنگ آمده بودند نخستین جرقه‌های تأسیس شهر قم را زده است. این گروه از مردمان نیکوکاری دجله و فرات را در سرزمین اعراب به خاطر ظلم طاقت سوز امویان به اسم اسلام رها کرده بودند و روستای لم یزرع کمندان را برای سکناى فارغ از ظلم اموی برگزیده بودند و به این ترتیب یکی از نخستین پایگاه‌های شیعی در سرزمین سلمان پارسی پا گرفت؛ شهری که بعدها خود مایه افتخار جهان تشیع و اسلام شد.

اهل تحقیق اگرچه این کوچ را در بین سال‌های 83 تا 94 هجری متحقق می‌دانند اما در کنار این کوچ آنچه اعتباری جهانی یا بهتر باید گفت اعتباری ملکی و ملکوتی برای پیدایش قم داشته است حضور 17 روزه بانویی از تبار آل‌الله، یعنی حضرت فاطمه معصومه (س) در این شهر بوده؛ حضوری که نهایت آن به وفات این کریمه در سن حدود 28 سالگی انجامید تا مانند بسیاری از برادران و خواهران شهید خود و از همه مهم‌تر در هوای غربت یگانه برادر امام خود در سرزمین دور از پدر و مادر سر برآستان جانان بگذارد. اما نخستین منبع تاریخی که به مهاجرت حضرت فاطمه معصومه (س) اشاره کرده است، کتابی است با عنوان تاریخ قم که در سال 378 هـ. ق به دست حسن بن محمد بن حسن شیبانی قمی که از معاصران شیخ بزرگوار محمد بن علی بن حسین بن موسی بن بایویه قمی (م 381 هـ. ق) بوده به رشته تحریر درآمده است. آنچه از این متن تاریخی امروز به ما رسیده است ترجمه‌ای به فارسی روان است که حسن بن علی بن حسن عبدالملک قمی در سال 805 هـ. ق نگاشته است. در این متن روایت ورود حضرت در صفحه 213 کتاب اینگونه شرح داده شده است: «171؛ دیگر از سادات حسینییه از فرزندان موسی بن جعفر علیهما السلام که به قم آمدند فاطمه بود، دختر موسی بن جعفر علیهما السلام. چنین گویند بعضی از مشایخ قم که چون امام علی بن موسی الرضا علیهما السلام را از مدینه بیرون کردند تا به مرو رود از برای عقد بیعت به ولایت‌عهد برای او فی سنه مائین [یعنی در سال 200] خواهر او فاطمه بنت موسی بن جعفر علیهما السلام در سنه احدی و مائین [یعنی سال 201] به طلب او بیرون آمد.

چون به ساوه رسید بیمار شد. پرسید که میان من و میان شهر قم چقدر مسافت است؟ او را گفتند که ده فرسخ است. خادم خود را بفرمود تا او را بردارد و به قم آورد و در سرای موسی بن خزرج بن سعد اشتری فرود آمد و نزول کرد و روایت صحیح و درست آن است که چون خبر به آل‌سعد رسید همه اتفاق کردند از او درخواست نمایند که به قم آید. از میانه ایشان موسی بن خزرج تنها در آن شب بیرون آمد و چون به شرف ملازمت سنی فاطمه رسید، زمام ناچه او بگرفت و به جانب شهر بکشید و به سرای خود او را فرود آورد و 17 روز در حیات بود. چون او را وفات رسید بعد از تغسیل و تکفین و نماز، موسی بن خزرج در زمینی که او را به «171؛ بابلان»؛ موسی بن جعفر علیهما السلام این قبه بر سر تربت او بنا نهاد. این فراز طولانی از کتاب تاریخ قم تقریباً متن مورد استفاده تمام کسانی است که در شرح حال حضرت پژوهش می‌کنند و آنچه در بقیه متون متاخرتر به دست می‌آید تنها اضافات و کاستی‌هایی است که به اصل ماجرا لطمه‌ای وارد نمی‌کند.

به هر صورت باید گفت آگاهی حضرت از موقعیت اجتماعی و سیاسی آن روزگار شهر قم بود که باعث شد ایشان برای امان ماندن از تعدی بیشتر ناهلان، قم را برای اقامت خود انتخاب کنند. اما با وفات حضرت در شهر قم و بارگاهی که به تدریج بر مقبره ایشان برپا شد و همین طور اهتمامی که در احادیث منقول از امام رضا (ع) و امام جواد (ع) در زیارت حضرت معصومه وارد شده، رفته رفته در طول تاریخ تشیع در ایران وجود مبارک مقبره این بانوی آل‌الله و همین طور زمینه مساعد اجتماعی و فرهنگی شهر قم بستری از تلاش علمی و معرفتی را برای انتشار اسلام حقیقی و معارف حقه شیعه فراهم ساخت. اما غیر از سفارش مؤکدی که در احادیث مختلف نسبت به زیارت قبر کریمه اهل‌بیت (س) آمده است باید به مقام علمی خود حضرت و نیز توسلات علمی‌ای که بسیاری از دانشمندان شیعه از ملاصدرا تا علامه طباطبایی در مجاورت این حرم مقدس داشته‌اند اشاره کرد. در توصیف مقام علمی حضرت فاطمه معصومه (س) جدای از بررسی احادیث منقول از ایشان که در جای خود قابل توجه است متأسفانه منابع تاریخی ما به علت‌های گوناگون، اطلاعات در خوری برای ما به همراه ندارند. اما از همین تنگدستی منابع نیز می‌توان به توان علمی حضرت و فراست ایشان

پی برد. در این مختصر بد نیست تاملی کوتاه در برخی از این روایات که از ورای دستبرد تاریخ به ما رسیده اشاره شود. یکی از این اشارات به دوران خردسالی حضرت بازمی‌گردد؛ آنگاه که برخی از پیروان پدر ایشان، یعنی حضرت موسی بن جعفر، در نبود امام، می‌توانند پاسخ سؤالات شرعی خود را از دختر 6 یا 7 ساله بگیرند و آن هنگام که پدر باز می‌گردد و متوجه پاسخ‌های دختر به پرسش‌های سخت مقلدین می‌شود سه مرتبه با خرسندی می‌گویند فداها ابوها (پدرش فدایش باد). داستان به نقل از جلد 46 بحارالانوار از این قرار است که «#عده‌ای از شیعیان به سبب عجله‌ای که در امر خود داشتند نتوانستند صبر کنند تا امام را که ظاهراً برای انجام کاری به روستاهای اطراف رفته بودند ملاقات کنند، به همین خاطر مطالب و سؤالات خود را روی کاغذی نوشتند تا امام به هنگام مراجعت به آنها پاسخ گویند و آن را به دست یکی از اعضای خانه سپردند. در این بین حضرت فاطمه معصومه(س)، به سؤالات مطرح‌شده در آن کاغذ به‌صورت کتبی پاسخ گفتند و چون امام از سفر کوتاهی که رفته بودند بازگشتند، اعضای خانه شرح موقوف را خدمت ایشان عرض کردند، امام هم آن کاغذ را طلب کردند، اما با کمال تعجب مشاهده کردند که سؤالات پاسخ گرفته‌اند.«#

نکته قابل تأکید در این روایت عالم‌بودن حضرت فاطمه معصومه(س) است که مورد تأیید و تصدیق امام هم قرار می‌گیرد و این با توجه به لقب معصومه که نخستین بار در زیارتی به املای امام رضا(ع) آمده است معنایی دیگرگون و خاص نیز می‌یابد. در متن این زیارتنامه که امروزه نیز در میان زائران آن حضرت متداول است به‌صراحت عنوان معصومه به ایشان نسبت داده شده است. در کتاب «#ریاحین الشریعه«# نیز به‌گونه‌ای دیگر متن این زیارتنامه مورد تأکید واقع شده است. در این کتاب از قول امام رضا(ع) می‌خوانیم که ایشان آنان که فاطمه(س) را در قم زیارت می‌کنند چون زیارت‌کنندگان خود به شمار آورده است؛ «#من زارالمعصومه بقم کمین زارنی«# و البته که این عظمت‌شان را در منقولات دیگری از ائمه نیز می‌توان به تماشای دل نشست و در پایان این نوشتار یادگونه می‌توان مشام دل را به عطر آن معطر کرد.

در کتاب «#کامل‌الزیارات«# شیخ جعفر بن محمد بن قولویه با سند صحیح از امام رضا(ع) نقل می‌کند که درباره زیارت حضرت فاطمه معصومه(س) فرمودند: «#من زارها فله الجنة؛ هر کس او را زیارت کند بهشت از آن اوست.«# و همین حدیث را نیز شیخ بزرگوار محمد بن علی صدوق در عیون اخبارالرضا و ثواب‌الاعمال، از طریقی دیگر نقل می‌کنند. و همین طور در کتاب‌های معتبر متأخر نیز این حدیث راه یافته است آنگونه که شیخ حرعاملی در «#وسائل‌الشیعه«#، در 2 فقره به نقل این حدیث می‌پردازد؛ حدیثی که بوی خوش عاشقی را می‌شود از پس فرسنگ‌ها غربت نیز از آن استشمام کرد، آنگونه که از خود حضرت فاطمه معصومه در حدیث معروف فواطمه نقل است که «#ألا من مات علی حب آل محمد(ص)، مات شهیداً؛ بدانید هر آن‌کس بر دوستی آل محمد از دنیا رود با مرگ شهادت‌گونه از دنیا رفته است.«#